

NIŞANCI FERİDUN AHMED PAŞA KANUNNÂMESİ

Dr. Ümit KILIÇ*

ÖZET

Kanunnâmeler, Osmanlı hukuk sistemi içerisinde bulunan örfi hukukun uygulama alanındaki ana kaynaklarından biridir. Bu çalışmada, III. Murad dönemi umumi kanunnâmelerinden Nişancı Feridun Ahmet Paşa Kanunnâme si incelenmiştir. Kanun ve kanunnâme terimleri hakkında bilgi verilmiş ve eserin metni günümüz Türkçe'sine çevrilmiştir. Soyut ve meseleci (fetva) ifade dilinin birlikte kullanıldığı eserde, XVI. asra ait idari, sosyal ve ekonomik hayatla ilgili önemli bilgiler sunulmaktadır.

ABSTRACT

Law books are one of the basic sources used in the application of the common law, which is a part of the Ottoman law. In this study, Nişancı Feridun Ahmed Paşa law book, which is one of the common law books of the Murad III. Period, is examined. In this study, information relating law and law book terminology is given and the text of the book is translated into modern Turkish. The book uses the abstract and fatwa language together and provides significant information on the governmental, social and economic situation in the 16th. century.

Kanun kelimesi, devletin yasama kuvveti tarafından koyulan ve toplumun tümünün uymak zorunda olduğu her türlü nizam, kaide ve kural anlamına gelmektedir.¹ Türkçe'ye Arapça'dan geçen Kanun kelimesinin, Grekçe'de vergilemeye yönelik arazi tahririnde kullanılan ve bir uzunluk ölçüsü birimi olan "Kanon" terimi olduğu ileri sürülmektedir². Daha sonraki yüzyıllarda birer ölçüt teşkil etmek üzere hazırlanan vergi kural ve listelerine ve hatta onların kaydedildiği tahrir defterlerine de isim olmuş ve zamanla anlamı genişleyerek "vergiye ilişkin olanlar başta olmak üzere, kamu alanındaki çeşitli esas, kural, ilke

* Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹ E.Özbilgin; *Bütün Yönleriyle Osmanlı*, İstanbul 2003, s. 126

² H. İnalçık; "Kanun" *DİA. TDV. Yay. C. 24*, İstanbul 2001, s. 323

ve düzenlemeler” manasında kullanılmaya başlanmıştır.³ Arapça’ya ise İslâm hilafetinin Suriye ve Mısır’da Bizans idaresine vâris olduğu zamanlarda eskiden kalmış vergiler için kullanılmasıyla geçmiştir. Daha sonraki dönemlerde ulû’l-emr’in çıkardığı emirlere âlem olmuş ve özellikle örfî hukukla ilgili bu emirnâmelere kanun denilmeye başlanmıştır.⁴ Kanun kitabı anlamına gelen kanunnâme ise, şer’î hukukun yanında idari, mali ve cezai değişik hukuk alanlarına ait olmak üzere padişahların emir ve fermanlarıyla çıkarılmış olan kanun ve nizâmlara, aynen veya özet olarak, bir araya toplamak suretiyle düzenlenen mecmualar için kullanılmıştır.⁵ Osmanlı Devleti’nde kanunnâme teriminin anlamı genellikle vezirlerin ve paşaların yürürlüğe koyduğu düzenlemeleri, yetkili bir otoritenin kesin ve açık olarak belirlediği kanunları ifade edecek şekilde genişlemiştir. Sadece tek bir hüküm (ferman veya berat) ya da belirli ve sınırlı bir konu kanunnâmeyi şekillendirebileceği gibi, imparatorluğa yahut belirli bir bölgeye veya sosyal bir gruba uygulanabilen kanunnâmeler de vardır.⁶

Osmanlı hukukuyla ilgilenen araştırmacılar arasında en fazla tartışılan konuların başında, bu hukukun genel yapısı ve şer’î-örfî karakteri gelir. Bu konuda, Osmanlı hukukunun tam anlamıyla İslâm hukukunun bir uygulaması olduğu ya da İslam hukukundan çok sınırlı ölçüde istifade etmiş tamamen orijinal ve farklı bir hukuk teşkil ettiği gibi birbirinden çok farklı iddialar ileri sürülmüştür. Araştırmacılar tarafından bu kadar farklı sonuçlara varılmış olması, mevcut tarihi ve hukuki belgelerin farklı bilgiler vermesinden ziyade, bunların farklı yorumlanmasından kaynaklanmaktadır

Şurası bir gerçek ki, Osmanlı Devleti’nin kuruluşuyla birlikte yeni ve orijinal bir hukuk sistemi başlamış değildir. Bu devleti kuranlar birçok şeyin yanı sıra o zamana kadar Türk ve İslâm devletlerinde işlemekte olan ve büyük ölçüde müştereklik arz eden bir hukuki yapıyı da tevârüs etmişlerdi. Ancak Osmanlı’ların, almış oldukları bu hukuki mirası hiç bir değişikliğe uğratmadan uyguladıklarını düşünmek mümkün değildir. Altı asırlık bir süreç içinde ihtiyaç duyuldukça bu hukuki yapıda gerekli değişiklikler ve ilaveler yapılmıştır. Bu değişikliklerin sonrasında bile Osmanlı hukukuyla daha önce tarih sahnesinde yer alan veya çağdaşı olan İslâm ve Türk devletlerinin hukukları arasında büyük ölçüde bir paralellik daima var olmuştur.⁷

³ H. İncalcık; “Kanun” *El²*, Leiden 1978, c.IV, s. 323

⁴ A. Özcan; *Eyyubi Efendi Kanunnâmesi*, Eren Yay, İstanbul 1994, s. 11

⁵ Ö.L. Barkan; “Kanunnâme” *İA. C. VI*, s. 190–191

⁶ H. İncalcık; “Kanunnâme” *DİA. C. 25*, s. 333; M.A. Aydın; *Osmanlı Devleti Tarihi*, “Osmanlı’da Hukuk” *Edtr. E. İhsanoğlu İstanbul 1999 c.II*, s. 375–376,

⁷ M.A. Aydın; *Osmanlı Devleti Tarihi*. “Osmanlı’da Hukuk” *Edtr. E. İhsanoğlu İstanbul 1999 c.II*, s. 375-376. H. İncalcık; “Osmanlı Hukukuna Giriş, Örfî-Sultanî Hukuk ve Fatih’in Kanunları” *AÜSBF*

Osmanlı hukuk sisteminin kaynakları, Moğolların hukuk uygulamalarına yani yasağ'dan kaynaklanan yasaya dayanmaktadır. Ceza Hukuku'nun kaynağını daha önceki Türk gelenekleri, yazılı hukukun genel mefhumlarını ise, Moğol imparatorluğu hukuku ile onun takip eden Güney İran ve Irak ve Doğu Anadolu'daki devletlerin hukuku oluşturmuştur. Osmanlıların daha önce Uzun Hasan tarafından çıkarılmış olan kanunnâmelerin bazıları için kullandığı “yasa” tabiri, Cengiz Han'ın “yasa-ı kadim-i Cengiz Han yarguname” olarak bilinen kanunlarının adı olup, Memluk tarihçilerine göre, Moğolların sınırları ötesinde müslüman ülkelerde dahi büyük itibar görmüştür.

XIV. yy'da Farsça yazılmış olan bir ilhanlı fermanına göre, suçluların “bervech-i şeriat ve yasa” cezalandırılacakları ifade edilmektedir. Bu kaide, Osmanlı hükümlerinde “şer'i ve kanuna göre” şeklinde yer almıştır. Bağdad Mercaniye Medresesi'ndeki 1357 tarihli bir kitâbede “Divan li fasli'l – kadaya'ş-şeri'yye ve'l-yerguciyye” ifadesi şer'i ve örfi davaların görüldüğü bir mahkemenin varlığını haber vermektedir Yargu Moğolca'da “hüküm ve yasa”, yargucu da bunu uygulayan kimsedir. Aynı şekilde Memluklular'da, İran'da ve Hindistan'daki İslâm devletlerinde farklı isimler taşısa da bir örfi hukukun varlığı bilinmektedir.⁸

Osmanlı tarihinde örfi hukuk kavramına ilk defa Fatih Sultan Mehmet dönemi tarihçilerinden Tursun Bey'in Tarih-i Ebu'l Feth adlı eserinde rastlanmaktadır. Tursun Bey hukukun yanında “... ve illâ, ya'ni bu tedbir ol mertebede olmazsa belki mücerred tavr-ı akl üzere nizâm-ı âlem – zâhir için, meselâ tavr-ı Cengiz Han gibi olursa, sebebine iâfe iderler, siyâset-i sultani ve yasağ-ı padişahi dirler ki örfümüzce ana örf dirler.....” ifadesiyle örfi hukukun varlığından da bahsetmektedir.⁹

Osmanlı Kanunnâmeleri çıkarılış amaçlarına göre şu ana başlıklar altında sınıflandırılabilir. I. Padişah hükümleri şeklindeki Kanunnâmeler; Bunlar, belirli idari meselelere ya da ihtiyaçlara cevap vermek üzere fermanlar yahut beratlar şeklinde yayımlanmış olup valiler ve kadılar tarafından uygulanmaları istenen hükümlerdir. II. Sancak Kanununnâmeleri; İlhanlılar, her bölge için düzenlemeleri ve vergileri gösteren “kanun-ı memleket” diye bilinen müstakil defterler hazırlamışlardı. Bu an'ane şüphesiz Abbâsiler döneminden eski İran'a kadar uzanır. Osmanlılar kendi bölgesel vilayet ya da sancak (livâ) kanununnâmeleriyle bu uygulamayı sürdürdüler. Bu kanununnâmeler padişahın tuğrasıyla onaylanmış ve her bölgenin mufassal tahrir defterlerinin başında yer almıştır. III. Belirli gruplarla

---

Dergisi, c. XIII, Ankara 1953, s.102. F. Köprülü; “Ortaçağ Türk Hukuk Müesseseleri” II.TTK Kon. Bil. TTK. Yay, İstanbul 1943, s. 383.

⁸ U. Heyd; “Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat” AÜİFD. Ankara 1983. c. XXVI. s. 634. H. İnalçık; “Kanun” DİA. s. 325. M.A. Aydın; *Osmanlı'da Hukuk*, s. 376–377.

⁹ Tursun Bey; *Târih-i Ebu'l Feth*. Hz. Mertol Tulum, İstanbul 1977 s. 12

ilgili kanunnâmeler, bu tür kanunnâmeler eyalet kanunâmeleri ile ayrı kategoride ele alınabilir. Özel kanunnâmeler genellikle belirli bir yerde devlete hizmet eden reaya grupları için çıkarılmıştır. Bunlar prensip olarak yedek askeri hizmeti yerine getiren gruplar olup en önemlileri yaya ve müselleme, canbâz, eşkinçi, yörük ve eşkinçi Tatar ve Eflâklardır. IV. Devlet teşkilatlarıyla ilgili Kanunnâmeler; Fatih Sultan Mehmed'in devlet teşkilatıyla ilgili kanunnâmesinin başlangıcında devletin işlerini düzenlemek için yazıldığı ifade edilir. Saray, hükümet ve protokol konularıyla ilgili olarak Osmanlı devlet sisteminin mantığını izler. V. Genel kanunnâmeler; Bu türdeki kanunnâmeler devletin bütün bölgelerinde yürürlükte olmak üzere düzenlenmiştir. Hususi kanunnâmelerin çoğunluğuna kaynaklık eden, ceza, tımar nizamı, sipahi, reâyâ, mali vergiler ve benzeri hususlara ait hükümler ihtiva eden umumî kanunnâmelerdir. Fatih Sultan Mehmed'in reâyâ kanunnâmesi daha sonraki umumî konuların çekirdeğini teşkil etmiş ve bazı tadillerle Tanzimat sonrasına kadar yürürlükte kalmıştır.¹⁰

Temelde genel ve hususi olarak ikiye ayırabileceğimiz kanunnâmelerin hazırlanış ve uygulamaya konuluş biçimleri birbirlerinden farklılıklar arz eder. Genel kanunnâmeler, nişancı tarafından padişahın fermanı üzere hazırlanır, divan-ı hümayun'da mütalaa edilir, sadrazam da bizzat müzakere ve tashihlere katılır, padişaha arz edilir ve padişah tarafından tasdik edilince de bütün reâyâyı bağlar hale gelir. Hususi Kanunnâmelerin çoğunluğunu teşkil eden sancak kanunnâmelerinin aslı, Kanun-i Osmanî denilen genel kanunnâmelerdir. İlgili bölgenin tahririni yapan defter eminleri ve vilayet kâtipleri, tahrir işlemini bitirdikten sonra, mufassal defterin başına o sancaktaki hususi örf ve adet kurallarını, şer'i ve örfi vergilerin oran ve miktarlarını da dikkate alarak, Kanun-i Osmanî'yi o bölgeye, adapte etmişlerdir. Bu kanunnâmeler, Sadrazamın arzı sonucu padişah tarafından tasdik edilmiş ve nişancı da tuğrasını çekmiştir. Böylelikle defterlerin muhtevası ve kanunnâmesi kesinleşmiş olur. Çok defa yalnız bir zümreyi ilgilendiren ferman kanunlar ve berat'larında hazırlanışı da aynı şekildedir.¹¹

Kanunnâmelerin tümünde ifade dili iki şekildedir. İlki, fetva sistemi olarak adlandırılır. Bu sistemde önce konulmak istenen kurala dair bir mesele tertip edilir, sonra "el-cevap" başlığı ile sualin cevabı verilerek istenilen kural konur. Bu ifade tarzı, kazuist formu bakımından İngiliz Hukukuna benzerlik göstermektedir. Diğer

¹⁰ H. İnalçık; "Kanunnâme" s. 334-335. A Akgündüz; *Osmanlı Kanunnâmeleri*, Fey Vakfı Yay, c. I. İstanbul 1990, s. 81-100. E. Özbilgen; *Osmanlı*, s. 131-138

¹¹ M. Şen; "Osmanlı Hukukunun Yapısı", *Osmanlı*, c. 6, Yeni Türkiye Yay, Ankara 1999. s. 327-339. N. Çağatay; "İslam Hukukunun Ana hatları ve Bunu Bazı Kurallarını Değişik Uygulamaları", *Belleten*, c. 51, Ankara 1987, s. 200

ifade tarzı, ise günümüz modern kanun maddelerine benzer şekilde soyut sistemde kaleme alınmıştır ve ağırlıklı olarak cezai hükümlerde görülmektedir.¹²

Kanunnâmelerin Mes'eleci (Fetvacı) sistemle yazılmasının sebepleri üzerinde konuyla ilgili araştırmacılar arasında ortak bir kanaat mevcut değildir. Ö. Lütfi Barkan, bu hadiseyi, kanunnâmelerin içerdiği mevzuat için tamamen yabancı ve fuzuli bir mahiyet arz ettiği halde, bazı mecmualardaki hükümlerin fetva şeklinde tertip edilen meselelerle tezyin ve izah edilmeğe teşebbüs edilmiş olması olarak değerlendirmiş, soyut sistemle belirlenen kanunların nasıl tatbik edilebileceğini bu kanunları yürütmekle görevli kadı ve diğer memurlara göstermek için tertip edildiğini ifade etmiştir. Ayrıca şer'i hukuka uymayan ve genellikle şer'i hukukun sahasına ait olmayan bazı uygulama ve usulleri benimseyebilmek için, akıllarda hiçbir şüphe ve tereddüde meydan vermemek üzere, bu sahada emir ve kanun koyma yoluyla yapılan bir müdahalenin meşru ve isabetli olduğunu dini bir otorite ile tasdik ve tayin edilmesi olarak izah etmiştir.¹³ Buna mukabil bazı araştırmacılara göre hiçbir şekilde örfi hükümler şer'i hukuka aykırı olmamıştır. Bir kanunnâme tedvin edildiğinde bu, kadıları bağlayıcı bir kanun konumuna girer. Ancak bir emrin bağlayıcı olabilmesi için iki şart vardır. Birincisi, emrin konusunun suç teşkil etmemesi, ikincisi ise şer'i hukuka aykırılığını olmamasıdır. Kanunnâmeleri hazırlayan nişancılar, şer'i hükümleri çok iyi bilen kişilerdir. Yine kanunnâmelerin tedvininde şeyhülislâmın büyük rolleri bulunmakta ve kanunnâmeler onların tasdikinden geçmekte şer'i hükümlere aykırı kanun hükümleri ortaya çıktığında şeyhülislâm, kadı ve müftüler buna karşı çıkmaktadırlar. Dolayısıyla esasında fetvalarla, örfi hukukun, şer'i hukuka aykırı olabilecek mahiyette bir şekil almasının önlenildiği, bu noktada örfi hukuk'un şer'i hukukun süzgecinden geçirildiğini ifade etmişlerdir.¹⁴

Müçtehit hukukçu olmadıkları durumlarda bizzat kadıların önlerine gelen dava ile ilgili hukuki esası bulmakta zaman zaman kendilerine yardımcı olacak bir müftüye muhtaç oldukları aşikârdır. Bu durum mahkemedeki taraflar içinde geçerli olmuştur. Fetva kurumunun Osmanlı hukukunu düzenli işleyişinde oynadığı bir önemli rol de kadıların hükümlerini hukukta uygun hareket etmeyi belli ölçüde mecbur ettikleri inkâr edilemez. Bir anlamda kadıların vermiş olduğu hükümler her zaman kolayca müftülerin ilmi denetimine açık olmuştur.¹⁵

¹² H. Veldet; "Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat", *Tanzimat I*, MEB. Yay. İstanbul 1999. s. 160. M. Şen; "Osmanlı Hukukunun Yapısı" s.327-339

¹³ Ö.L. Barkan; *Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonomi'nin Hukuki ve Mali Esasları, Kanunlar*, İstanbul 1943, s. SXXXIV-XXXVII. Ö.L. Barkan; "Kanun" *İA*. s. 190.

¹⁴ Y. Halaçoğlu; *Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. TTK. Yay. Ankara 1996. s. 119

¹⁵ M.A Aydın; *Osmanlıda Hukuk*, s. 412-413

Bilindiği üzere Kanunnâmelerin tedvin edilmesinde müfti-i kanun olarak nişancılar önemli rol oynamaktadırlar. Bu itibarla, çalışmamızın konusunu teşkil eden ve III. Murad dönemine ait olan umumi kanunnâme, dönemin nişancılarından Feridun Ahmed Paşa eliyle kanunlaştırılması sebebiyle “Kanunnâme-i Feridun Paşa Nişancı” adını taşımaktadır.

Osmanlı nişancılarının en ünlülerinden bir olan Feridun Ahmed Paşa’nın doğum yeri ve tarihi bilinmemektedir. Künyesini “Ahmed eş-şehir bi-Feridun et-tevkî” şeklinde gösteren Feridun Ahmed Paşa, Çivizâde Abdi Çelebi’nin evinde ve himayesinde yetişmiştir. 1552 ‘de kâtip olarak Sokullu Mehmed Paşa’nın hizmetine girmiştir, sonraları Divan-ı Hümayun kâtibi olmuş ve Sultan Süleyman’ın Nahçıvan ve Siğetvar seferine katılmıştır. 12 Haziran 1570’de Reis’ül-küttâb olmuş, 27 Aralık 1573’de nişancı payesini almıştır. H. 982/M 1574’de Münşeâtü’s-selât’in isimli büyük eserini tamamlayarak III. Murad’a sunmuş, ancak 1576 yılında nişancılık görevinden azledilmiştir. Bir müddet Semenderiye ve Köstendil Sancakbeyliği yapan Feridun Paşa Sokullu’nun ölümünü müteakip 1581’de tekrar nişancılık görevine getirilmiştir. Feridun Paşa ikinci kez tevdi edilen bu görevi fazla sürdürememiş 16 Nisan 1583’de vefat etmiştir. Feridun Ahmet Paşa’nın nişancılık görevi dört yıl dört ay sürmüştür.¹⁶

Nişancı Feridun Ahmet Paşa Kanunnâmesinin çalışmamıza konu olan nüshası, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan No. 447-17’da kayıtlıdır. Kanunnâme 210x135 mm. ölçülerinde sahip bir defter şeklinde tanzim edilmiştir. Ta’lik yazı ile kaleme alınan metinde fasıl başlıkları ile mesele ve el-cevap başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. On sekiz satır olarak yazılan sayfalarda tezyinat kullanılmamıştır. Toplam on iki sahifeden ibarettir. Yine katalog bilgileri 1582 ‘de kaleme alındığını göstermektedir. Kanunnâmenin tespit edilen üç nüshası bulunmaktadır. Elimizdeki nüsha haricinde biri Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi, No. 933, Vrk. 54/b-87/a’da, diğer nüsha ise Süleymaniye Kütüphanesi, Es’ad Efendi No. 2362, Vrk. 34/b-45/a’da bulunmakta olup bu nüsha Prof. Dr. Ahmet Akgündüz tarafından neşredilmiştir.¹⁷ Aynı döneme ait umumi bir kanunnâmenin farklı nüshaları olmalarından dolayı genel muhtevaları birbirlerine benzemektedir. Ancak yine de neşredilen bu nüsha ile elimizdeki kanunnâme arasında bazı farklar mevcuttur.

Neşredilen nüshadaki “Der-beyân-ı Rüsûm-ı Kappân ve Bâc-ı Bâzâr” başlıklı ikinci fasıl, “Der beyân-ı meyve ve hububât” başlıklı üçüncü fasıl, “Der beyân-ı bâc-ı galât” başlıklı dördüncü fasıl, “Der Beyân-ı Ahval-i Yörûgân”

¹⁶ Bursalı Mehmet Tahir; *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333. c. II. S.363-364, Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*. İstanbul 1311, c. III, s. 20. F. Babinger; *Osmanlı Tarihi Yazıcıları ve Eserleri*. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 2000, s. 118-120. A. Özcan; “Feridun Ahmed Bey” *DİA*. c. 12, İstanbul 1995, s. 396-397, A. Akgündüz; *Osmanlı Kanunnâmeleri*, c.8.s.17

¹⁷ A.Akgündüz; *Osmanlı Kanunnâmeleri*. c.8 s.107-135

başlıklı fasıllar nüshamızda bulunmamaktadır. Buna karşılık “Fasl-ı Bilgil ve Âgâh Olgil”, “Fasl-ı Der Beyan-ı Tasarruf ve Müşâ ve Şâir”, “Ma-Bağlık Bal Kovaneyn” başlıklı fasıllar ile biri “Fasl-ı Der Beyân-ı Resm-i Zemin” bölümünde der-kenâr olmak üzere, çok miktarda “mesele-el cevab” başlıkları ile fetva metinleri ve bunların arasına yerleştirilmiş olan “kanun” başlıklı metinler ile derc edilen nüshaya göre fazlalıklar ihtiva etmektedir. Bir kısmı der-kenâr olan bu fetva metinlerinin bazıları, sahip oldukları yazı karakterleri itibariyle başka bir kâtip tarafından ve belki de daha sonraki bir zamanda ilave edilmiş olmalıdır. Ancak, bu fetvalara tarih düşülmemiş olması bu hususta kesin bir ifade kullanılmasına mani olmaktadır. Kanunnâme’de Mes’ele başlığı altında yetmiş aşkın konu mevzubahis edilmiş ve bunlar hakkında çeşitli fetvalar verilmiştir. Ele alınan büyük çoğunluğunu veraset hukuku oluşturmaktadır. Diğer konuları ise toprak tasarrufu, topraklarını terk edenlerin durumu, vakıf ve mallarını tasarrufu, reayaya ait mahsuller ve vergileri, sipahi-reaya ilişkileri işlenen suçlar ve bunlara ait cezalar, temel din kuralları ve bazı sosyal olguların din boyutları hakkındaki izahları oluşturmaktadır.

Bu çalışmamızda, örfî hukuk’un uygulama alanındaki ana kaynağı olan kanunnâmelerden XVI. asra ait bir örneği olan Nişancı Feridun Ahmet Paşa Kanunnâmesi ele alınmıştır. Kanunnâmenin genel özellikler tespit edilerek, Osmanlıca metni günümüz Türkçe’sine çevrilmiştir. Bu eser yalnız bir kanunlar manzumesi olarak değerlendirilmemelidir. Sahip olduğu muhteva açısından İmparatorluğun, toplumu ve kurumlarıyla zirveye ulaştığı bir döneme ait idari, sosyal ve ekonomik hayatı ve bunların birbirleri ile olan ilişkilerini de birincil bir kaynak olarak bünyesinde saklamaktadır.

ÇÂNÛNNÂME – İ FERİDUN PAŞA NİŞANCI

1. Bir ra’iyyet defterde çift yazılmış olsa ol ra’iyyetin oḡlu oḡlu var ve kendi oḡlu oḡlu var âmmâ ra’iyyet hayatda iken oḡlu atasından evvel vefat eylese ra’iyyetin oḡlu oḡlu kalsa ra’iyyetin kendüsi da«î oḡlundan sonra vefât eylese, yeri oḡlu oḡluna inti...âl etmek kânûndur ki nice oḡluna inti...âl iderse anıñ gibi vâ...i’ olica... oḡlu oḡluna atan yeridür, baban yeri değıldür deyü sipâhî da«l idüb elinden alınmaya ve resm-i †âpû da«î †alep itmeye.

FA~L – İ DER BEYÂN – İ TÖHMET

2. Bir kimesneye töhmet isnâd olunsa bulunmazsa, oḡluna ve ...arındâşına ve mahallesine ve cemâ’atine yâ√ud bir kimesnenin evinde dursa aña teklif oluna bulduralar ve eḡer müderris ve tevliyet ve meşî√ât ve ne≥âret ve imâmet ve «i†âbet ve sâ’ir bunların em&âli menâşıbdan şunlar ki berât-ı Pâdişâhi ile

manşib taşarruf idenlere, bunlara bir vechile ta'zîr lazım gelse itmeyeler. Bir da«î bunun gibi itme deyüb ...â@î örfiyle söyleyüb dirhem itmek anun gibi aña tazirdir.

3. Ve da«î √abs olacak yerlerde kefîl bulunurken √abs itmeyeler yazub Dergâh – ı Mu‘âllâ'ya ‘ar≥ eyleyeler. Meger ki şenâ 'at-ı ‘a@îme olub firâr i√timali ola ve kefîl bulunmayacak √abs ideler.

4. Ve da«î bir kimesne √ırsûz ve ...a√bedir deyü ma√allesi veyâ√ud ...aryesi √al...ı şikâyet idüb bize gerekmez deyü redditmeye, vâ...ı'a töhmeti da«î beyn'en – nâs meşhûr ve ma'rûf olıca... mahallesinden sürüb gidereler. Vardınu yerde da«î ...abûl itmezlerse birkaç gün tevâ.....uf ideler ol yerde √ırsûzlıpına tevbe iderse şalâ√ üzerine olursa da«l itmeyeler ve illâ olmazsa ol şehirden da«î sürüb reddideler.

FA~L – I BİLGİL VE ÂGÂH OLGİL

5. Ki bir kimesne zinâ itse üzerine &âbit olursa eger panî ise biñ a...çe ve da«î ziyâdeye mâlik olsa iki yüz a...çe cürm alına, evşâ†'ül – √âlden yüz a...çe fakir'ül – √âlden elli a...çe cürm alına.

6. Eger zinâ eden ergen olub bay olsa yüz a...çe evşâ†'ül – √âlden elli a...çe ve fa...îrû'l – √âl'den ...ır... a...çe cürm alına

7. Eger zinâ iden ...ız olub cürmü ergen cürmü gibidir.

8. Ve eger zinâ iden 'avret ise cürmini eri vire eger ...abul iderse yüz a...çe gûftehorlı... vire.

9. Cârîye olursa √ürr cürminin nışfinı vire.

10. Eger 'avret, eger orlan çeken kimesneniñ ve «ıyânet idüb bir kimesneniñ evine gireniñ ve 'avret ve ...ız çekmepe varan kimesneniñ siyâseti, ≠ekerlerin kesmek lâzımdır.

11. Çız ve 'avret çeküb cebren nikâ√ iden kimesneniñ şa...âln kesüb tefrî... ideler.

12. Ve eper bir kimesneniñ 'avret yâ√ud ...ız öpse yâ√ud yoluna varub söylese ...â≥î mu√kem ta'zîr idüb, apaç başına bir a...çe cürm alına.

13. Ve da«î bir kimesneniñ cârîyesiyle söyleşe ve yâ√ud öpse ba'd'üt – ta'zîr iki apaca bir a...çe cürm alına.

14. Ve eper benim 'avretime zinâ itdün deyu i&bât eylemese ta'zîr idüb cürm alınmaya.

15. Eğer bir kimesnenin oğlu keñizlik eylese bâlîp ise apaç başına bir a...çe cürm alına, eğer oğlan Şabi ise babası √ıf@ itmediği için ta'zîr idüb âmmâ cürm alınmaya.

16. Eğer √ayvânata varsa mu√kem ta'zîr idüb apaç başına bir a...çe cürm alına.

FA~L – I DER BEYÂN – I TEŞÂRÛB VE TEŞÂTÛM

17. İki kimesne çekişüb birbiriniñ Şa...âln yolsalar ikisini da<î ta'zîr idüb panîden yirmi a...çe, fa...îrden on a...çe cürm alına.

18. Eğer bir kimesne biriniñ yoluna veyâ√ud evine varub çekişüb Şa...âln yolsa muh...em ta'zîr eyleyeler. Cürm alına, ev sahibinden nesne almayalar.

19. Ve çekişüb kemik cerrâ√a mu√tac olsa, baş yarsa panîden yüz a...çe evâŞı+ü'l – √âl'den elli a...çe, fa...îrden otuz a...çe cürm alına.

20. Eğer adam öldürse, ...ıŞâŞ ideler.

21. Eğer mecrû√ kişi, beni filan çaldı sözüne i'tibâr yoktur. Meger ki ol kimesneyle sâbı...ân 'adâveti olub müttehim ola ma'rifet – i ...â@î ile orfe ...âbildir.

22. Eper ma√alle içinde meyyit bulunsa elbette teftîş idüb ...âtili bulduralar, bulmazlarsa diyet †ahmîl oluna.

23. Eper ...atl bulunmazsa mücerred bulunmadıyıyla rencide itmeyeler.

24. Eper bir kimesne o... ile yâ√ud bıça... ile ursa ba'düt – ta'zîr panîden iki yüz, evâŞı+ü'l – √âl'den yüz a...çe, fa...îrden elli a...çe cürm alına.

25. Ve da<î bir kimesneniñ yoluna varub o... çekse, o...u ...oluna Şâncub gezdüreler veyâ√ud ...ulapına Şâncub gezdüreler.

26. Eper sapîr oğlancı...lar Şavaş itseler cürm alınmaya.

27. Eper bir kimesne püzevenklik eylese ...â@î ta'zîr ve teşhîr idüb cürm alına.

FA~L – I DER BEYÂN – I SİYÂSET

28. Bir kimesne «amr içse ...â@î √a.....ından gelüb iki apaca bir a...çe cürm alına.

29. Eğer Müslümân şarâb, içse ta'zir ideler, alub satsa ba'dü't – ta'zîr, iki apaca bir a...çe cürm alına.

30. Eger bir kimesne ...oyun ve ...uzu uıurlasa nîsâba yetmişse elin ...at' ideler cürm almayalar.

31. At ve ...atır uıurlasa Şalb ideler.

32. Eger tarlalarına deste uıurlasa ...â@î ta'zîr ide, cürm alınmaya.

33. Eger balta ve bıça... uıurlasa katt' – ı yed olmazsa ta'zîr idüb cürm alına.

34. Oıul atadan, ata oıuldan nesne uıurlasalar ba'dü't – ta'zîr apaç başına bir a...çe cürm alına.

35. Dülbind kapsa ba'de't – ta'zîr cürm alına.

36. Esir uıurlayanı ve ...ul ayardanı ve dükkân açanı ve eve gireni Şalb ideler.

37. Ve da«î şehir ve ...öy ...urbında ...onub esbâbı giden kimesneniñ malını ta≥mîn ittireler, varâmezâdeyi bulmazlarsa eger kimesneniñ elinden yâ√ud evinde uıurlık nesne bulunsa Şatun aldım dise Şatanı bulduralar müttehem olsa işkence ideler âmmâ i√tiyâ† eyleyeler telef – i nefis olmaya, yabânda buldum dedüğüne i&bât iderse «alâŞ ola.

38. İşkence olunan kimesne filan kimesne benim şerikimdir dedüğüne 'itibar yo...tur.

39. Yalan şehâdet eyleyeniñ, tezvîr ve √üccet verenin mu√kem ha.....ından geleler.

40. Ve elinde ...alb esbâb bulunanıñ bâ'de's-ebât Dergâh – i Mu'allâ'ya 'ar≥- ideler.

41. Ve bî – namazı ma√alle be ma√alle, köy be köy gözedeler, mu√kem tenbîh eyleyeler.

42. Mu'âmele – i şe'rîyye iderim deyü onu on bir buçu...dan ziyâde alanları men' ideler.

43. Bir kimesne bir kimesneniñ mâlın gidermeıe sebep olsa, ol giden malı bî– kusûr ta≥mîn itdüreler.

44. Ve ekine giren †avârın kuyruıunu kesmeyeler, büyük †avârdan beşer ve deıenekle beşer a...çe ve buzaııdan bir apaçla bir a...çe cürm alına ve ...oyun buzaıı gibi olur âmmâ mu...addem esvâ...da nidâ olunub mu√kem tenbîh itdireler.

45. Ve da«î ‘avret ve omlan su aldı...ları yerlerde ve √ammâm yollarına levendan †âifesi cem‘ olub oturmaya men‘ ideler, olmayanın mu√kem √a.....ından gelinmek emrîdir. İki arpaç başına bir a...çe cürm alına.

46. Ve da«î sipâhî ve ‘ummâl †âifesi üzerine bir nesne &âbit olmadan mücerred ve müsâvî ile añlara da√l – i ta‘arruz itmeyeler.

47. Ve bir mücrimin Şûcuna göre cürm alına, ziyâde olursa ...â@î √ükmi idüb yine Şâ√ibine alıvireler.

FA~L – I DER BEYÂN – I RESM – İ ZEMÎN

48. İmdi re‘âyâdan resm – i çift mârt ayında alınur.

49. Resm – i çift ba‘≥ı livâda otuz altıdır. Nim – çift anıñ nıŞfidir. Âmmâ Livâ – i Hamid’de ...ır... ikidir. Livâ – i Menteşe’de otuz üç a...çedir. Ve livâ – i Germiyan’da yine üslûb – ı sâbı... üzere alınur.

50. Bir kimesne bir çiftlikten a...all yer taŞarruf itse resm – i bennâk oniki a...çe alınur. Ekinli yer taŞarruf eylese «âric re‘âyâ gibidir nim a...çesin vire ziyâde dönümüne bir a...çe resm alına.

51. Bir kimesneniñ elinden çiftliñi gidüb fa...îrû’l – √âl’den olsa resm – i çift alınma... hayfdur alınmaya defterde olmayan kimesneden ki ra‘iyyet ola resm – i çift alınmaz, almayalar.

52. Ve da«î «âric re‘âyâdan sipâhî toprağında yer taŞarruf itse, sipâhî «arcıdır deyu elinden elinden almaya.

53. Ve da«î re‘âyâ †âifesi firâr olsalar sipâhî gecürüb yine yerlerine götürmek ...ânûndur. Âmmâ on yıldan ziyâde olmaya.

54. Mesâcid va...ıf taŞarruf iden imâmdan resm – i çift alınmaya.

55. Defterde √âŞıl ...ayd olunmamışdır. ‘Avârı≥ bil – külliye e’immeden merfû’dur. İmâm oldukları zamanla teklîf olunmaya.

56. Bir ra‘iyyet fevt olursa yeri omluna inti...âl ider, omlu yok ise ...arındaşına itmez, lakin il virdüğü virüb ana vireler ol almaduğı Şurette sipâhî kime isterse virür.

FA~L – I DER BEYÂN – I TA~ARRUF VE MÜŞÂ‘ VE SÂİR

57. Bir...aç ...arındâşlar ataları müşâ' mutaŞarrıflar iken biri fevt olub sipâhî ...arındâşlarından resm – i †âpû taleb idüb √iŞŞe – i ...arındâşdır deyü almak ...ânûndur ve câ' îzdir.

58. Ve bir ra'iyet fevt olub sâpîr onlu kalsa taŞarrufa ...âdir olmasa sipâhî aından resm – i †âpû †aleb itmeye, yeri â«ere vire taŞarruf itdüre yetim bâliπ oldu...da yetim ala.

59. Ve Şarf – ı öksüz †âpûsı memnû'dur. Atasının yeri mülk – i mevrû& gibidür.

60. Ve bir ra'iyet fevt olub onlu ...alması ...ızı ...alsa atam yeridir √a.....ından gelürüm, deyü †aleb eylese sipâhî yeri ...ıza vire men' oluna.

61. Ve ma√lûl olan yeri «atun kişlerine †âpû ile alırım demek «ilâf-i ...ânûndur. Verilmeye.

62. Ve bir kimesne yerini ki zirâ'at olunur yerdır, bilâ – mâni' üç yıl ...osa, sipâhîye ≥arâr olduπu için elinden alub â«ere †âpû ile virmek kânûndur âmmâ Şâ√ib – i âr≥ il virdüğü virüb †âpû ile alursa yine aña virülür.

63. %aπ ve bayır ve Şu baŞub zirâ'at ...âbîl olmayan yerler boz ...alsa, müsta√a..... – ı †âpû olmaz.

64. Ve da«î şehrlinün veyâ√ud ehl – i ...arye'nin †avârları örisi için va≥' olunan yerler zirâ'at olunma... «ilâf-i ...ânûndur ve ...orunması da«î memnû'dur, ≥arar – ı 'âmm olduπu için †âpû ile virilmeye.

65. Ve da«î şol ra'iyet ki fevt olub yâ√ud cilâ-i va†an eylese, yeri ma√lûl ...alub, sipâhî ol yeri kendü taŞarruf itse √aŞŞ olmaz, â«ere virse câîzdür.

66. Ve da«î defterde ...ayd olunan yerden sipâhî rub' alma... ..ânûndur.

67. Ve da«î beglerbeginiñ bazı sipâhîlere mektûb gönderub filân sipâhînin ma√şûlun filana zamanla versun re'âyâdan alıviresüz deyü ...â@îlara irsâl iderimiş ol aŞîl mektûb virmek «ilâf-i ...ânûndur. 'Amel itmedükleriyle mu'âtib olmazlar.

68. Mes'ele (Der-kenar): Zeyd ta'†il ile mu'a††ala olan tarlasını sâ√ib – i âr≥' a yüzden †âpû ile 'Amr'a tefvî≥ itdikde. Zeyd, 'Amr'ıñ virdiπini virüb ol tarlayı 'Amr'dan almaπa ...âdir olur mu?

El – Cevâb; Ta'†il ile mu'a††ala olan tarlayı mutaŞarrıf – ı sâbık olur. Ketebehu Mehmed El – fa...îr me'muru'l – aŞl. 'Ufiye 'anhu.

FA~L - I DER BEYÂN – I ÂŞÂR

69. Buḡdaydan ve arpadan ve hâşîldan ve darıdan ve çavdardan ve ‘alefden ‘öşre salâriyye alınur. Sekiz kileden bir kile müdde buçu... kile alınur.

70. Salâriyye alındu...tan soñra sipâhî yemeklik deyü re‘ayadan nesne †aleb itmeye zirâ yemeklik mu...âbelesinde salâriyye ta‘yin olunmuşdur.

71. Ve bâ...î vûbubâtdan no«ûd ve burça... ve penbe ve ketan ve ...uru üzüm ve incirden ‘öşr alınur, salâriyye yo...dur.

72. Ve baḡçeden ve baḡdan ‘öşr alma... ..ânûna muvâfi...dur. Âmmâ rea‘yaya ta‘ayyu... olunmasun deyu resm – i ...ayd olundu.

73. Ve da«î âr≥ – i va...fdan ve mîrâne yerden sipâhî †âpû ile virüb baḡ ve baḡçe deñil ise arası zirâ `ate ...âbil olmasa baḡçedir †aleb olunmaya.

74. Ve ...adîmî ...oz aḡaçlar ki re‘âyânuñ çiftliği içinde olsa, sipâhî ‘öşr vire âmmâ kûhi †aḡlarda ve bayırlarda olsa sipâhînüñdür.

75. Ve da«î rea‘yadan tekrâr ‘öşr şol zamanla †aleb olunur ki şâvîb – i âr≥ın yerinde zira‘ât itmeyüb â«ere tîmârda ekse zecren iki ‘öşr teklîf oluna.

76. Ve da«î sipâhînüñ ḡallatını ânbârına eyletmek re‘âyâ üzerlerine lâzımdur âmmâ bir günlük yoldan ziyâde olmaya. Teklîf mala yata...tır olunmaya.

FA~L – I DER BEYÂN – I RESM – İ AḡNAM

77. Çoyun ...uzısıyla bir sayılmak ...ânûndur. Tamâm dölün döküp ayırtılsa âbrîl ayında resm alınur ve da«î resm – i âḡnam yerlûden ve yürükden bir a...çe alınur. Ya da resm alıcak zamansa ...oyun satan kimesnedeñ resm †aleb olunub yerin bulduralar ve resm-i oḡla... †aleb olunmaya resm – i oḡla... ..oyun yürüdüğü yere tâbi‘ dūr şâvîbi oturduğu yere tâbi degildir.

78. Sipâhî ve müselleḡ mütemekkin olsalar resm – i oḡla... †aleb olunmaya, meḡer defterde üzerlerine vâşıl ...ayd olunmuş ola.

79. Ve «aricden bir sipâhînüñ tîmârunda ...oyun gelüb ...ıḡılsa üç yüz ...oyuna bir ...oyun iki yüzde bir şişek yüzde bir ...uzı resm alına.

80. Çoyun †ardımı yere tâbi‘ dūr, yatdımı yere tâbi‘ dūr, yürüdüğü yere tâbi‘ demildir.

81. Ve Yürü... +â'ifesi da«î bu ...abiledendir 'öşr ve resm virdügi yerlerde resm – i ...ışla... virmeye ve illâ Yürük ...an...ı tîmârda ...ışlarsa resm – i ...ışla... üç a...çe virmek gerektir.

FA~L – I DER BEYÂN – I KUVVARE

82. Çovan durdumu yere tâbi' dır. Her kimiñ tîmârında bal eylerse eylerse 'öşr anuñdur.

83. Ve şol yerdeki a...çe yazılmıştır, defter mucibince ne ta...dir ise ol ...adar alına, ve şol yerdeki a...çe ...ayd olunmamışdır â'lâlu a...çe ta'yîn olunmuşdur.

84. Ba'≥ı yerlerde ...ovan başına ikişer a...çe resm bağlanmıştır.

85. Âmmâ Livâ – i Mentеше'de ve Âydîn'da re'âyâ emir ...ovanı âşîl o↑urdukları yerden ...aldurub â«er sipâhînüñ tîmârında ...oyub ...an...ı tîmârda bal iderse resm anda verilmek üzere idi. Her tîmârda alurlar imiş. İmdi, kânûn – i mu...arrer budur ki; bir ...ovana iki resm alımb birin şâ'ib – i tîmâra viren şâ'ib – i ra'ıyyete vireler.

FA~L – I DER BEYÂN – I ÂSİYÂB

86. Ânâtolî'da bir değirmen bir yıl tamâm yürise resm Bûrusa müddiyle bir müdd bunday, bir müdd arpa alına deyu ...ayd olunmuş vâliyâ re'âyâ mü≥âya...a olunmasun deyu anıñ gibiden her senede altmış a...çeye ...ayd olunmuşdur andan aşamı yerde iden beş a...çe vesâbı üzere alına.

87. Vilâyet – i Çaramân'da bu üslûb üzeredir. Tîmârda olan değirmen «arâb olsa şâ'ibine ma'mûr itdirüb ta'mîr eyleyeler ve illâ üzerine vâşıl olunan rüsûmu vire.

88. Eger suyu götürmek ...âbîl olmasa ba++âl ...alsa anıñ gibiden resm alınmak ço...dur alınmaya.

FA~L – I DER BEYÂN – I SERBEST TÎMÂR

89. Alâybeglik ve Şubaşılı... ve çeribaşılı... ve emîr – i 'alemlik ve dizdârlık ve çavuşlı... bunlaruñ tîmârı serbest olma... kânûndur. Bunlardan gayrı tîmâr serbest olmaz.

90. Müddet – i 'örfiye ...uldan ve câriyeden üç aydır ve vâyvânda bir aydır.

91. Ve bir yerden evşa... ve ...aplan dutulsa derisi sancâ...beginiñdir.

92. Ve serbest olan tîrmârda cürm – i cerâim bi'l – külliye şâ'ib – i tîmârundur, sancâ...beginiñ vekilidir.

93. Ve bir kimesneye Şalb lâzım gelse ma'rifet – i şer'î ile idüb bedel – i siyâset bir a...çelerin almayalar.

94. Ve 'afv olan yerden bedel – i siyâset yo...dur.

95. Ve re'âyâ yerlerin birbirine Şatma... – alma... kânûna mu«âlifdir, meger ki sipâhî ma'rifetiyle olan √a..... – ı ...arârın ve √a..... – ı firârın ve √a..... – ı taŞarrufın tefvî≥ eyleyeler.

96. Âmmâ sipâhî a...çenin 'öşrini ala ve illâ sipâhî ma'rifet yoπiken arâ≥iniñ bey' ve tefvî≥i seçmeye vekildir deyü sipâhî ve 'ummal †âifesi harman olıca..., zamanında ziyade te«îr itmeyüb hemân bir hafta teva.....uf oluna. Gelüb ölçmezse köyün imâmı, ve ket«udâsı ve sâir 'ayân cem' olub varub anbarına iletüb teslim eyleyeler Şoñraçün benüm ma'rifetüm yoπ iken deyüb fuzûli aldınız dedigüne 'amel yokdur.

MÂ BAĞLIK BAL ÇOVANEYN

97. Atadan oπula yer inti...âl eyleriken oπuldan ataya yer inti...âl eylemez. Sipâhî muvtârdır. ~uret – i âmm fî sene †o...uz yüz altmış bir senesinde oπuldan yer inti...âl eylemez. %o...uz yüz altmış iki senesinde √âlâ ata olsa, oπul †âpûlama... fermân olunmuşdur.

98. Vâre&e baba fevt olub oπlu oπlu ...alsa meccânen verilmez. %âpûlar ata fevt olub oπlu ve ...ızı ...alsa kânûn – i sul†ânî erkepi tercîhdür. Likin emr görülmemiştir. Velî'ül-emr'e mürâca'at oluna. Lî – ebeveyn ...arındaş ile lî – eba ...arındaş ...alsa ikisi bile †âpûlar mîrâ& gibi degildir. 'İtibâr babayadır lî – ebeveyn ...arındaşın ...uvvet – i ...arâbetî ölmekle vâri& oldur. Bi – hesab'ül – merâtib mu...addem olâna verilmekten teferrüş olunan yerler aña virilmektir. Âmmâ baba ...arındaşa virilmek emrinden lî – ümm da«î olân tercî√ olur mu ve lî – ebeveyn ...arındaş ile vâri& ölmekle ma√cûb olur mu? Velî'ül-emr'e mürâca'at oluna.

99. Arâ≥i – i Mîrîye Mûte'allikdir (Der- kenar); Biñ on sekiz târi√inde fermân olunmuşdur. Mûteveffânıñ ma√lûl olân yeri ...ızına †âpû ile virilür, yo... ise lî – ebeveyn ...arındaşına, yo... ise anâsına, yo... ise babasına virilür. Bunlardan payrı a...rabâyâ √a..... – i †âpû yo...dur. Mûteveffâ 'avret olıca... yeri anca... oπluna virilür. Mûteveffâ zemîniñ yeri müsellemluna ...almaz, müşterek yer taŞarruf idenlerden biri fevt olsa yâ√ûd √âricden bir kimesneye tefvî≥ itdikde şerik – i â«er, â«ere virdirmeyüb resm – i mi&li ile olur.

100. Mes'ele ; Dind fevt olub anası Zeyneb'i terk eyledikte Dind'iñ arâzisine anası Zeyneb râbabe iken Zeyd ecnebî tâpû ile almağa ...âdir olur mu?

El Cevâb ; %o...uz yüz seksen sekiz târi'inde vârid olan emr – i sultânî vâri& tâleb iken ecnebîye virilmemekdir. Âmmâ biñ târi'inde ...ız ile ...arındaştan mâ'adâ vere&e virilmemek emr-i vârid oldu. Likin yine biñ on bir târi'inde yurt yerinde ...alan vâri& tâleb olursa yine vâri&e virilmek fermân olunmuştur. Tâ ki yurt yeriniñ ...ıymetine na...& gelmeye, 'adâlet da<î budur.

101. Mes'ele (Der- kenar) ; Zeyd – i müteveffânın müstahâ..... – i tâpû olan tarlalarında, tarlalar olduğu ma'valde sâkine olân lî – eba ...ız ...arındaşı Hind'in ve anası Zeyneb'in ve lî – eba 'Ömer, 'Amr'dan va..... – i tâpû ...an...ısınıñdır? Beyan buyrula.

El Cevâb : Allah – u 'alem Hindi'ndir. Ketebehu Me'ved el – fa...ir el müftî bi – medineti Yanya. 'Ufiye 'anhu.

102. Mes'ele ; Zeyd fevt olub ...ızı Hind'i ve babası 'Amr'ı terk eylese taşarrufunda olan arâzî – i mîrîye ...an...ısına virilür?

El – Cevâb ; fıızına tâpû ile virilmene baba var iken emr görülmemiştir. Âmmâ t...uz yüz altmış bir târi'inde vârid olân emirden teferrüş olunân yerler, ...ız ile baba ...alsa tâpû vûşûsunda baba ecânib gibi olub sipâhî ...ıza tâpû ile virmektir.

103. Mes'ele ; Zeyd fevt olub babası 'Amr'ı ve lî – ebeveyn yâ lî – eba ...arındaşı terk eylese yerler ...an...ısına virilür?

El – Cevâb ; Bu «uşûsda emr görülmemiştir. %o...uz yüz altmış bir târi'inde vâri olân tâpû «uşûsuñda baba ecânib gibi olub sipâhî muhtardır.

104. Mes'ele ; Zeyd fevt olub zevcesi Hind'i vâmile ve 'emusî 'Amr'ı terk eyledikte 'Amr yerlerin tâpûladıktan sonra Hind, Zeyneb'ini doğursa yerleri 'Amr'dan almağa ...âdir olur mu?

El Cevâb ; Soñradan @uhur iden tâpûlarından almağa ...âdir olmasına emr görülmemiştir.

105. Mes'ele; Zeyd fevt olub yerlerine 'emusi onlu 'Amr tâlib iken sipâhî ecnebiye vermene kâdir olur mu?

El – Cevâb : Biñ târi'inde ...ız ile ...arındaştan mâ'ada vere&eye virilmemek fermân olunmuşdur, sipâhî muvtârdır. Likin bu ma...ule vâri&, yurt yerinde ...âlub yerlere tâlib olsa, biñ on bir tarihli yurt yerine ...âlub tâlib olan

vere&eye verilmepe fermân olunmuştur. Tâ ki yurt yerinin ...ıymetine na...Ş gelmeye ‘adâlet da«î budur.

106. Mes’ele ; Zeyd fevt olub ...ızı ðind ve li – ebeveyn ...arındâşları ‘Amr’ı ve Bekir’i terk eyledikte yerler ...an...ısına virilür.

El – Cevâb ; çıızına virilmekle emr – i ‘ali görüldü.

107. Mes’ele ; Zeyd fevt olub yerlerine ...ızı Hind †âlibe iken ‘Amr – ı @âlim ki hema †âpûlayub yigirmi Şene taŞarrufundan Şoñra ‘Amr fevt olub Hind babası yerlerin almaπa ...âdir olur mu?

El – Cevâb ; çıızı †âlibe iken a«ere verilmepe izn - i sul†âni yo...tur. ðilâf – ı emr – i sul†âni «uŞûŞân vech – i mu√arrer üzre ‘Amr’ın taŞarrufı mu‘teber olmayub yine Hind’e virilür. Nihayetî müddet – i müdîr – i mürûri için münâŞib olunan bu «uŞuŞ emr – i sul†âni ile görülmektir.

108. Mes’ele ; Zeyd fevt olub Şapîr onlu ‘Amr’ı terkeyledikte yerlerin taŞarruf ider kimesnesi olmamaπla Bekir-i ecnebi †âpûlasa ‘Amr’ı bâliπ olub yerleriñ †âleb eyledikte Bekir †âpûlanmış yerimdür deyu virmemege ...âdir olur mu?

El – Cevâb ; Onula mülk – i mevru& gibi inti...âl ider fermân olunmuştur.

109. Mes’ele ; Zeyd fevt olub Şapîr onlu ‘Amr’ı terk eyledikte Şapîriñ yerlerini taŞarruf ider kime&nesi olmamaπla Bekir-i ecnebi †âpûlayub ‘Amr, bâliπ olunca taŞarruf eyle&e ba‘de ‘Amr, Bekir’den icâren arâzei almaπa ...âdir olur mu?

El – Cevâp ; Yetim ar≥ olmaπla a«er mi&l – i √ükm olunur. Onula mülk – i mevru& gibi deñmepe fermân olunmuştur. ðariçten olân da√l-idüb yetim cânibinden taŞarrufa mân‘i olur&a πa≥b √ükmü icrâ oluna, no...Şân ar@ ve ecr – i mi&l ...anπı&ı ziyâde i&e ol √ükm olunur.

110. Mes’ele, Zeyd fevt olub zevcesi Hind’i √âmile terk eyledikte sipâhî yerleriñ †âpû ile ‘Amr’a verüb ba‘de Hind, Zeynebi’ni va≥` ittikde vâŞi olan Bekir zikr olunân yerleri Zeyneb için ...ânün üzre †âpûlayub dört &eneden Şoñra ‘Amr ve ~â√ib – i ar≥’a virdüpi resm – i †âpûyu bana devr eyleyin yâ√ud yerlerden el çekin demepe ...âdir olur mu?

El – Cevâb ; ‘Amr’dan alınanı redd itmeyince da«î yerlere da«lidemez, isti√...â...ıyye denildir ‘ita’ıyyedir emr – i ‘ali da«î böyledir. ðıŞm – ı Şer‘i ‘Amr’dır. Yere mutaŞarrıf olma...la ‘Amr’dan alınanı verilmeyince bedel almaπa mü&a‘ yo...dur. Sipâhî ‘Amr’a virmiş iken alınanı virilmeden ...ıza virmesi nâfız

olmâz, evvela yerler †âpûya müsteva..... oldu...ta mevcudda olmayan ...ız ba'de i&tirdâda ...âdir midir? Bilinmek gerek. Bu ma...ule velî'ül emr'e mürâca'at oluna.

Cevâb – ı Aker : Çünkü sipâhî yo...lâmadan fi'l – vâl 'Amr'a vire ba'de yine ...ıza vire ...ız †arafından bu ...adar zaman taŞarruf da«î oluna. 'Amr tarafından mal †âleb iylemez hemân yine sipâhîden elegör&ün. Bu ma...ulede velî'ül – emre mürâca'at oluna.

Bir kimesnenin zevcesi hâmile ...al&a yerlerin az a...çe ile bir kime&ne †âpûlâsa, erkek vâŞi †âleb idüb meccânen olur fi'l- vâl ba – ba'de'l – bülû...ız †opur&a il virdüpiyle †âpûlar da«î ba – kendî ba'de'l – bülû ecnebi †âpûladı Şurette ecnebiniñ a...çası redd-olunmayub ≥arar kendüye olur.

111. Mes'ele ; Zeyd fevt oldukça opılu 'Amr'ı terk eyle&e babası Zeyd'den inti...âl iden tarlanın va.....-ı taŞarrufunu ögey babası Bekir, Beşire bey' ve tefvî≥ eylese 'Amr ba'de'l – bülû zikr olunan tarlaları Beşir'den almaıta ...âdir olur mu?

El – Cevâb ; Emr – i su1†âni, tarla 'Amr'a taŞarruf idtirilmekdir.

112. Bu surette Beşir zikr olunan tarlaları taŞarruf ittüpi zamanın da«î ecr – i mi&lin almaıta ...âdir olur mu?

El – Cevâb ; Olmaz, 'Amr'dan tarlanıñ ecri &âkıt olur. Beşir paŞb itmiş olıca...

113. Mes'ele ; Zeyd fevt olub anası Hind'i ve li – ebeveyn ...arındâŞı Zeyneb'i ve li – eba ...arındâŞları, Fâtîma ve ~âlîha'yı ve li – ümm ...arındâŞı 'Amr'ı ve li – ebeveyn emusu Bekir'i terk eylese Zeyd'in taŞarrufında olan âra≥i – i mîrîyesi ...angısına virilür?

El – Cevâb ; Bu «uşuşda vârid olan emr – i Şerif budur ki; bir kimesne fevt olub opılu ve ...ızı ve baba bir ...arındâŞ olmayub taŞarrufunda olan yerleri ...ânûn üzere †âpûya müsteva..... oldu...da mülk – i meşru' Şer'an inti...âl iden vere&esinden be – ve&ab'ül merâtib mu...addem olub †âlib olanlara &ene †o...uz yüz seksen sekiz muvarremi purre&inde virilmeme emr olunmuştur. Be – vesab'ül merâtib mu...addem olandan murâd icmâl üzerine olup beyana muvtacdır. Âmmâ tebâdür iden cümle vere&eye virilmektir. Bunda ise Bekir 'aŞibesine, bâ...i ...almayub vâri& olmaz ve altı süvmüñ biri Hind'e üçü Zeyneb'e, biri tekmile – i es – &ela&eyn Fâtîma'ya ve ~âlîha'ya biri 'Amr'a virilür. Kemâ fi& – &erâviye ve parhamâ.

114. Mes'ele ; Zeyd mülkünde vâfer ...ovanlar beslese sipâhî 'öŞr alınmaıta ...âdir olur mu?

El – Cevâb ; Bu diyârda alınan icâre – i ar≥dır. Mülkünde olandan ‘öşr alınma... şer‘e mu√âlifdir.

115. Mes‘ele ; Va...ıf yeri sâkin olan sipâhî ve ra‘iyyet va...ıf ...ovan ‘öşrin virmeme...âdir olurlar mı?

El – Cevâb ; Va...fîñ √a.....ı ar≥îñ icareteyidir.çovan durduıu yer va...f olıca... ecr – i mi&l lâzım olur.

116. Mes‘ele ; ‘Aşir olan Zeyd, ‘Amr’ın ...ovanlarıñ Şayub on ...ovanıñ birini mi alır yo√sa bahaya †utub on a...çeniñ birini mi alır yo√sa ‘aselin i<râc idüb vezn idüb onda birin mi alır?

El – Cevâb ; Defter – i ∆â...ânî’de ta...dir olanı alır.

117. Mes‘ele ; Zeyd sipâhî topraında emr – i sipâhî ...ovan besledikte, Zeyd ‘Amr’a †opraında sâkin olursun deyu ...ovanlardan ‘öşr – i ...uvvare almaıa...âdir olur mu?

El – Cevâb ; Olur, lakin kendi ma‘aşu için mülkünde √âşıl olan baldan ‘öşr alınmaz. Zîrâ bu diyârda alınan icâre – i âr≥dır. Mülkünde olandan ‘öşr alma... şer‘e mu√âlifdir.

118. Mes‘ele ; Yerler †âpûya mü&te√a..... oldukta Zeyd ve ‘Amr tımarı müsterekler olup Zeyd bir yeri Bekir’e tefvî≥ eyle&e ve ‘Amr’ı da<î Beşir’e tefvî≥ eyle&e yerler mu...addem alanın mı olur yoksa muva√ver alanın mı olur?

El – Cevâb ; Bu ma...ûleyi vermeme me’mur √işşesi kesr olanıñ olması meşvurdur. Zeyd’in süvmü ziyâde ise ‘Amr’dan alınan resimden √işşesinin alub mu...addem alanıñ olur √a.....

119. Mes‘ele ; Zeyd sipâhî kendi topraında yerler †âpûya mü&te√a..... oldu...ta kendi taşarrufa ...âdir olur mu?

El – Cevâb ; Memnû’dur.

120. Mes‘ele ; Bir ...aryede yerler †âpûya mü&te√a..... oldukda, ...ılıç elinden olan Zeyd sipâhî â<er ...aryeden ‘Amr’a verüb Zeyd’in müstereki Bekir ehl – i ...aryeden Beşir’e virse ‘itibâr ...an...ısınadır?

El – Cevâb ; Süvmü ziyâde olanadır. çılıç da<î değil ise ehl – i ...aryeye verilmeıe fermân olunması me&mu’dur.

121. Mes‘ele ; Zeyd fevt oldukta yerleriñ ‘Amr, &ipâhî Bekir’e tefvî≥ idüb iki seneden soñra ∆âlid sipâhî bu tımarı benim √işşem orta...dır deyu yerleri a<ere virmeme...âdir olur mu?

El – Cevâb ; Gerçek bu «uŞûŞda sü√mü ziyâde olana i'tibâr olunur, âmmâ iki kimesne taŞarruf idüb 'öşrün a«z-idüb delâlet – i i#in bulundu...dan Şoñra da«le ...âdir olmaz, delâlet – i i#in da«î mu'teber ittügüne emr – i 'âli görülmüşdür.

122. Mes'ele ; %âpûya mü&te√a..... olân yerleri Şubaşı Zeyd'e virüb yigirmi günden Şoñra sipâhî 'Amr'a virse ...an...ısına i'tibâr olunur?

El – Cevâb ; Vekil aŞl gibidir. Çünkü Zeyd mu...addem †âpûlamış Zeyd'iñ †âpûsuna i'tibâr olunur.

123. Mes'ele ; Zeyd beş on sene bañun işletmeyüb sipâhîye hu...u... ve rüsum – ı âr≥ vâŞıl olmamañla †âpû ile 'Amr'a virmek murâd ittikte Zeyd mülkümdür deyü men'e ...âdir olur mu?

El – Cevâb ; Vech – i mi√r – i mu...arrer ise ...âdir olmaz. ~â√ib – i âr≥'a √a.....ı vâŞıl olmayan bañ yerini da«î tefvî≥e me'murdur.

124. Mes'ele ; Bir ...arye ehlerinden ba'≥ıSı ...aryelerinde olan tarlalarını &ürmeyüb &ipâhîleri olan Zeyd'iñ sözünü diñleme&eler, â«er ...arye sınırunda olan tarlalarını ekseler ...arye – i â«eri sipâhîsi 'öşürlerin bunlardan almış iken kendileriñ sipâhîleri da«î tekrar bir 'öşr almaña ...âdir olur mu?

El – Cevâb ; Olur. Öyle me'murdur. İspence, haraç, muva≥≥af virilir. Bütün çift, ya'ni baştine taŞarruf iden kâfirden 25 a...çe alınur, Bennak 12, Baştine Şa√ibiniñ onulları ki baştineleri yo...dur, ber – müceb – i defter – i √â...ânî anlardañ alınan resmi vireler ve da«î ta'†il – i âr≥ için alınan a...çeye çift-bozân alınur. Resm – i çift bozân bütün çiftten 300.

125. Mes'ele ; Zeyd'iñ ra'iyyeti 'Amr – ı Müslîm cilâ – yı va†an idüb â«er yerde tü†ün idüb ol yerde orlu Bekir vücuda gelüb ve 'Amr – ı mezbur fevt olub on sene mürûrundan Şoñra Zeyd &ipâhî Bekir'i ...aryesine na...l ve ispençe ve rüsum-ı çiftbozan almaña ...âdir olur mu?

El – Cevâb : Olmaz. On &ene mürûrundan Şoñra ra'iyyet na...l olmaz Ta'†il – i âr≥da ta≥mîn ne şer'idir ne 'örfî ispençe deyu †aleb ider emr görül&ün.

126. Mes'ele ; Zeyd, 'Amr sipâhîniñ ...aryesinden cilâ – yı va†an idüb, Bekir sipâhîniñ ...aryesinde tü†ün idüb otuz seneden şoñra Zeyd fevt olub, orlu Beşir'i terk eyledikte sipâhîsi 'Amr, resm – i çiftbozan ve ispençesin alurken hâlâ sâkin oldunu ...arye'nin sipâhîsi Bekir da«î Beşir'den ispenc †alebine ...âdir olur mu?

El – Cevâb ; Olur. AŞl-ı ispençe &âkin olduğu yerde virilür, zirâ ispençe çift va.....ıdır. ‘Amr sipâhiniñ ...aryesinde da«î Zeyd’iñ mu‘a††al yerleri var&a resm – i çiftbozân alınur. Âmmâ emr Zeyd’iñ ...adîm ...aryesinde elinde yer olmayub ve anda sıtırı ve ...oyunu yürümez&e ‘alâka&ı ...almamıştır. Resm – i çiftbozân alınmaz ve ispençe iki yerde alınmaz.

127. Mes’ele; †iŞar gedigün mutaŞarrıfı olan Zeyd edâ – ı †ıdmet idüb ispençeyi aldıktan soñra ‘Amr, Zeyd’iñ gedügün üzerine berât itdirüb, gelüb cem‘ olunan ispençe niz‘ân eyleseler i‘tibâr berat tarihine midir, yoksa berât olunduğu güne midir?

El – Cevâb; Tımâr ...ı&ında i‘tibâr berâtın ta√mil tari√ine olma...tır. ‘İ†a olma... i‘tibarlarıyla likin †iŞâr gedükleri †ıdmet mu...âbele&inde olma†la †ıdmetlerine göre ...ısmet – i fermân olduğuna emr – i âli görülmemiştir.

128. Mes’ele; Zeyd cilâ – ı va†an eyleyüb üç &ene yerleri mu‘a††al ...alub &a√ib – i ar≥ †âpû ile virmege ...âdir olur mu?

El – Cevâb; Cilâ– ı va†an edeniñ yerlerini fi’l-√âl a«ere virme†e me‘murdur.

129. Mes’ele; Zeyd, cilâ – ı va†an eyledikte ahali – i ...arye sipâhî i≠niyle yerlerin ‘Amr’a rehin ...oyub bir mi...dar a...çe alub tekâlif – i lâzime&ine virilüb yerleri ‘Amr üç &ene taŞarrıfıdan soñra Zeyd yine ...aryesine gelse ‘Amr’dan yerlerin alma†la ...âdir olur mu? Ve aldu...ta ‘Amr a...çasın kimden istirdâd ider.

El – Cevâb; Zeyd’iñ firar-ı cilâ – ı va†an †ari...iyle olıca... sipâhîniñ tefvî≥i nâ...ıdır. Ar≥ – ı mîrî rehin olmaz nihayeti tefvî≥ – i rehinle ta‘bir olmuş olur. ‘Örf – i ‘ammede bey‘ ile ta‘bir olunduğu gibi emr firâri ≥ulmeden geldükte emr – i evvel’ül – emr üzre yerleri Zeyd’e √ükm olunub ‘Amr a...çasın ahali – i ...aryeden istirdâd ider.

130. Mes’ele ; Cilâ – ı va†an iden pelîd †eminiñ cizyesi ve sâ’ir tekâlifi ehl – i ...aryeden †aleb olunub pelîd ise ma‘lûmu’l – √âl ve’l – mekân olmayub ahali – i ...aryesi tekâlifden mu≥a††ar oldu...larına yurt yerlerin rey – i √akîm ile bey’e ...âdir olurlar mı? Ve ar≥ – ı mîrîyesin Şâ√ib – i âr≥, †âpû ile †âlibe virmege ...âdir olur mu?

El – Cevâb ; Cilâ – ı va†an idenlerin yerlerin &ipâhi â«ere tefvî≥e me’ murdur ve ehl – i ...arye rey – i hükm ile yurt mîrîni bey’e kadir olurlar zira bu sâir a...ar gibi olmayub virgisi olma†la hâlî ...almama... içün emr – i ‘ali cârîdir.

131. Mes'ele ; Zeyd cilâ - ı va+an eyledikte ahali - i ...arye cizyesiçün baπını 'Amr'a bey' idüb on seneden sonra Zeyd gelüb baπını 'Amr'dan almaπa ...âdir olur mu?

El - Cevâb; Olur. Baπ mülktür. Ehl - i ...arye cizyesiçün bey'e mûlî degillerdir. Âmmâ Şa√ib - i ar≥a resmi vâşıl olmaπla baπ i&e de yerin a«ere virmeme me'murdur. Bu da«î mu√temeldir. Ehl - i ...arye, cizyesine kefîl ölmekle baπı bey'e vekil da«î ölmüş olalar ve bi'l - cümle me&uπ şer'i ile bey'e mûlî olandan diger behasına bey' olunur&a da«le ...âdir olmaz ve illâ olur zamanda ehl - i ...arye cizyede birbirine kefîl olur. Ancak cizyeye da«î kefalet Şa√i√e idügi mes+ûrdur.

132. Mes'ele ; çiz ...arındâşlar olan Hind ve Zeyneb bir baştineye müsa'a mütaşarrifeler ikizi Hind fevt olub Zeyneb Hind'in √iŞsesine +âlibe olmamaπla &ipâhi Zeyd'e +apû ile virüb üç &eneden sonra Zeyneb Hind'in √iŞsesini Zeyd'deñ almaπa ...âdir olur mu?

El - Cevâb; Olmaz. i&ti√...a...iye degildir. Müşa' olmaπla Zeyneb +alibe ol&a virilmek fermân olunmuşdur. Likin râπabe olmayub a«ere virilüb üç &ene mürûrundan soñra +alibe i'tibâr olunmaz.

133. Mes'ele; Ar≥ - ı mîrîyede bilâ - 'i≠n - i şer'i on sene terk olunan va'di bilâ - emr istima' olunur mu?

El - Cevâb; Olunmaz.

134. Mes'ele; Zeyd tarlasınıñ zirâ'atin ...ız ...arındâşı Hind'e sipariş idüb sefere gidüb bir...aç &ene gelmememe Şa√ib - i âr≥, √u...u... - ı âr≥ virilürken +apû ile veledüne virmeme ...âdir olur mu?

El - Cevâb; Olmaz. Yerleri zirâ'at olunur&a mevti &abit olunca +âpûya mü&te√a... olmaz.

135. Mes'ele ; Ar≥ - ı mîrî taŞarruf idenler 'aşar ve rüsûmun edâ ve &a√ib - i ar≥la rı≥alaşmadan ma√Şulleri tarlalardan ...aldırmaπa ...âdir olur mu?

El - Cevâb ; Olmazlar. Memnu'dur. πadr ve «ıyanettir 'ukubete belki yerleri yerlerinden i√raca ba'is olur.

136. Beş on sene πaza iden sipâhî onlu sipâhîden nüzûl ve sâ'ir tekâlif alınur mu?

El - Cevâb; Nüzl-ı zâhir sefere gidenler için alınur, şer'i bir maslahattır. Resul - i Ekrem Sallallahu Teala Aleyhi Ve Sellem Hazretleri nefsiniz ile ve malınız ile ve diliniz ile cihad eyleyin buyurdu. Nefsi ile idenden mal alınmak

meşru olmaz, dil ile itmek duadır encama çıkmak bu kabildendir. Âmmâ avarız hanesinde ise başka bahisdir. Avarızla nüzûlun farkı vardır.

137. Mes'ele; Bir ...aryeniñ ahalişi ba'≥ı pañi olub ve ba'≥ı fa...r olsa ve ba'≥ı ço... tarla taşarruf eyleseler ve ba'≥ı az muvaşşıl emlak-ı erzâ...dan muvtelif olsalar tekâlif – i 'örfiye-yi niye na≥ariyle edâ iderler.

El – Cevâb ; Tekâlif – i şa.....a yer kirâsıdır. Tarlası ve yerleri ço...ça olan ço...ça virür. 'Öşr baş...adır ve bi'l – cümle 'a...ârdan, emlâkdan ki ma'v'sül alınur aña göre virilür.

138. Mes'ele ; Zeydiñ taşarrufunda olan yer üzerinde bitmiş vüdâ – yı ceviz ve ke&tane apaçlarının miyvesi sipâhi olan 'Amr'ın olur mu deyu Zeyd'e virmemepе ...âdir olur mu?

El – Cevâb ; Ar≥ vükmündedir. Eger Zeyd ar≥ın taşarrufun almış ise miyve mülki olmaz ≥uhurundan temlik itmedi ise.

139. Mes'ele ; Zeyd eşcâr arasında şaban yürüyüb zirâ'at olunan bağçesini 'Amr'a bey' ittikte sipâhî &emeninden 'öşr almaпа ...âdir olur mu?

El – Cevâb ; Eper mülk olmayub tapû ile virilmiyor, &ipâhi yerleri ise ma'rifet – i sipâhîsine virilmez âmmâ <uşuşiyle 'öşr, ne tari...iyle alınur görülmek gerekdir, bu şuret – i şer'iyede olmayınca ...âdir olmaz.

140. (Der-kenar) Mes'ele : Bir ...aryeden Zeyd, ta'vir – i cedidde «âneye ta'vir olunmayub, «âric - ez – defter kalmaпla ...aryesi «al...ı Zeyd'e saliyâne ta'vil itdiklerinde, Zeyd «âne – i 'atî...ada ra'iyyet iken mecruben ta'vir – i cedidde «âneye ...ayd olunmadım deyu saliyâne virmemepе ...âdir olur mu? Beyan buyrula;

El – Cevâb ; Olmaz ra'iyyet olıca.... Ketebehu'l – fakîr Ahmed, 'Ufiye 'anhu.

141. Mes'ele ; Ra'iyyet olan Pelid zeminiñ baпı olub şavib – i ar≥ yedide sekizde bir müdde alur ki pelid mer...um baпı 'Amr, müsellime bey' eylese şavib – i âr≥, re'aya baпıdır, deyu müsellimden da«î yedide sekizde mi alur yoksa müsellemler olmaпla 'öşrini mi alur.

142. Mes'ele ve El – Cevâb; Mu'varrer vilâyet ne vechile ta'vir itdi ise yine öyle alınur.

143. Mes'ele ; çassâm olunub diyet alınan yerün ehl – i 'örf, 'öşr diyeti alurlar, aşlı nedir?

El – Cevâb ; Mu√≥ır ve mu√te&ib medyûn – i hü&n idüb √a.....’ul buyurub «ıdmeti mu...âbele&inde ‘öşrden alınur. Alduııı gibi bu da«î «ıdmeti √a...laşdurdııı için ve petek ‘öşrin alır.

144. φânûnnâmede : Köy √al...ııııñ yeri biriniñ Şuvarlarına ve mer‘alarına da«l idüb tecâvüz itmeyeler, idenlerin mu√kem √a...larından gelinüb men ‘ ideler. φânûn budur ki şehriñ ve ...aŞabanıñ örüsü ve mer‘ası bir buçuk mildir, sâ’ir köyler ve çiftlik taŞarruf idenleriñ bir mildir, †avarları ve buzaıııı ve ...uzuları yürüye ve «arman yerlerin izilüb isti‘mâl ideler, ...orunmaya ve zirâ‘at olunmaya heman örin için ve «arman yerleriçün terk oluna bu mi...dar olan ziyadeye tecâvüz itmeyeler hem kim bu mi...dardan payı ‘imâret eyle& kendünüñ olub elinden alınmaz.

145. φanûn ; ‘Öşürle salariye matla (?)’ı zamandır, ‘öşr alınan yerden elbette salâriye da«î alınur salâriye sekizde birdir ve müdd – i sipâhî √armanına eyledüb dökivirmege emr – i ‘ali görüldü.

146. φanûn ; Bir ...aryeniñ ara≥i&inde Şâ√ib – i âr≥ ‘öşr aldı...dan sonra yabandan ...oyun sürüsü gelüb otladıııı için Şâ√ib – i âr≥ otl... √a.....ı deyü ...oyun ve ...uzı alırım bid‘atdır, otl... √a.....ı alınma... ‘öşr alınmayan yerde olur.

147. Mes’ele; Bir ...arye ahalisi sipâhîleri olân Zeyd’e teslim eyledikleri ‘öşri, Zeyd sipâhî inkâr eyleseler re‘aya i&bâta ...âdir olmadı...ları Şuretdde yeminle muŞadda... olurlar mı?

El – Cevâb; Olmazlar. Birbiri için şehâdetleri câ ‘izdir.

148. Mes’ele; Bir tîmâr berât – ı padişahiyle Zeyd’e tevcih olundu...da ma√şulü tîmârı Zeyd’e tevcih olunduııı tari√den mi, ≥ab† olunur yo...sa beratını sicile ...ayd ittürdiği günde mi ≥ab† olunur.

El – Cevâb; MutaŞarrıf – ı &âbı...ın vefâtından ise tevcih tari√inden, ‘azlınden virilmiş ise ...ayd tari√inden ≥ab† olunur.

149. Mes’ele ; Zeyd fevt olub atası Hind’i ve li – ebeveyn ...ız ...arındâşı ∆afiŞe‘yi ve li – eba ...arındâşı ‘Amr’ı terk eyle& taŞarrufunda olan ara≥i – i mîrîyeniñ √a..... – ı †âpûsı ...an...ısındır.

El – Cevâb ‘Amr’ındır. Ketebehu Mehmed Baki el – fakîr Rahme.

150. Zeyd bir ...ıt’a tarlayı yigirmi beş &ene mi...darı ‘Amr’ın yüzünde bilâ – zira’ ≥ab† ve taŞarrufundan soñra ‘Amr’ındır, zikr olunan tarla müteveffa babam tarlalarıdır deyü da‘vâ eylese mesmû‘a olur mu? Beyan buyrula.

El – Cevâb; Allah ‘Alem. Olmaz. Mezburundur. Ketebehu’l – fa...îr
Yakub El – müftî-i Belgrad Arnavud.

151. Bu Şuretle ‘Amr, babam fevt oldu...ta Şâpir idim deyü iddi‘a idüb
likin ‘Amr yigirmi beş seneden mütecâviz oldu mu...arrer olıca... da‘vâsı
mesmû‘a olur mu?

El – Cevâb ; Cevâb, vech – i sâbı... üzeredir. Ketebehu’l – fâkir el –
mezbur.

Men le√u hakkum ve lem ya+lub el – Müdde‘i √a.....ahu ve kâne’l –
...âkim mevcuden ve’l – müdde‘â ‘aleyh √â@iren ve ...addere’l – müdde‘î ‘alâ
mu√âşemetihi ve lem yu√âsim √attâ merre ‘aşare sinîn ve’dde’â ba’de zâlîke
lem yüsma‘ da‘vâhu. Ni@âmuddîn.

FETEVÂ – YI ŞERİFE ~URETİDİR

152. Mes‘ele; Hind-i Mü&lime yâzid Mü&lim âyin – i kefere olan »iroz’u
tepeşer‘an ne lazım gelür? Beyan buyrula.

El – Cevâb ; Allah – u ‘Alem. Tecdid – i imân ve tecdid – i nika√ lâzım
gelür. Ketebehu İbrahim el – müftî-i bi- medineti Yenişehir. ‘Ufiye ‘anhu.

153. ~uret – i mezburede »erz’in küfrüne fetevâ – yı şerife vârid oldu...da
ümerâ – yı müslîme yâzid Müslîm fetevâ – yı şerife’ye ‘amel ‘amel itmeyüb
muŞtâra küfr üzere fevt olsa şer‘an mevtine ne √ükm olur.

El – Cevâb ; El – ‘iyazu billah mürtedde – i kâfire fevt olur. Bi √aber’il –
mer’et’il mürteddei a’lel-İslâm, fein gabilet fe biha ve illâ fein mâtet ...able’l –
İslâm fa...ad mâted meyteten câhiliyyeten mürteddeten musırreten ‘alel küfr. Min
el mu√it. Ketebehu Mevlana-yı mezbur.

154. ~uret – i mezburede; küfr üzerine fevt oldu...da şer‘an cenazesine
varan ehl – i İslâm’a ne lazım gelür.

El – Cevâb ; ‘Ala †ari...’il – isti√lâl gidene tecdid – i imân lazım gelür.
Velâ yucra ahkâm – ul müslimine aleyhan ba‘de’l – mevt velâ yecuzu li – ahadin
mine’l müslimin en yahdura ala – cenazetihan bel tutraku ala evliyaiha. Taht’el
mesâilil maksurati ala külli müslimin ve mislimetin. Ketebehu Mevlana-yı mezbur.

155. Mes‘ele; Bir ...arye «al...ıñ ‘adet – i müstemhileri üzere düpün ider
oldu...larına †abl ve zurna getirüb çaldırdı...larından mâ‘ada mevâ≥‘i – i
müte‘addede şarab meclî&leri â‘dad idüb e+raf ve eknâfdan bir âlay fi&...a gelüb
cem‘ olub kâfir düğünleri gibi şarab √amr idüb ser«oş oldu...larında ...al...ub

mu...arrame oynayub bu va≥' üzerine iken √aricden gelenler da«î cem'iyetiniz mübârek ol&un diseler şer'an ne lazım gelür?

El – Cevâb; Men teşebbehe kavmen fehüve minhum hadi& – i şerifi fehvâsınca erbâb – ı mecli&e bu keyfiyyet ile mütekeyyif olan cem'iyetlü düğüne mübârek olsun dinilürse, tecdid – i imân ve tecdid – i nikâh lazım olur zirâ bu vaz'iler ehl – i İ&lâm vaz'i demildir. Ketebehü Mevlâna – yı mezbur.

156. ~uret – i mezburda düpünlerde şarab mecli&leri olmayub †abl ve zurna çaldır&alar ve düpünlerine varılıb ta'âmların yimek şer'an câ'iz midir?

El – Cevâb ; Bilâ da'vet bir ferde varma... câ'iz demildir. Mu...attedâ-yı nasdan olub √âtib ve imâm ve sâ'ir 'ulema olanlara da'vet ile bile varma... câ'iz demildir, bilmeyüb vardu...ları †a...dirce ol münkerâtı men' ve def'e ...âdirler ise men' ideler ve illâ heman ol mecli&den ...al...ub gideler, gitmeyüb oturub ...alurlarsa fâ&ıklardır. 'Azilleri vâcibdir. Ketebehu İbrahim el-müftî-i bi-medineti Yenişehir. 'Ufiye 'anhu

157. Mes'ele: Zeyd sipâhî tımarınıñ ma√sulünü 'Amr ve Bekir'e şu mi...dar a...çeye der'uhde itdirüb ve emir †apû vâ...i' olursa on biñ a...çeye derin sizin, ziyâdesi bizim olma... üzere deyu 'Amr ve Bekir'i tevkil ve ma√sulatı tesli† eylese ba'≥ı ara≥ıye mutaşarrıf olân Beşir, bilâ – veled fevt oldu...da a...rabasından olân »âlid vekilân, mer...ûman 'Amr ve Bekir'in resm – i mi&illü ile †âpûlayub 'Amr ve Bekir da«î vekâletleri «aŞebiyle †apû temessükünü virdüklerinden Soñra, Zeyd-i sipâhîndir †âpû resmi ona Bekir'den ziyâdedir. »âlid'e virdigünüz †âpûya rı≥âm yo...dur Velid'e verürüm, deyu †apû, †âpû üzerine virse câ'iz olur mu? Beyan buyrula.

El – Cevâb; Allah – u 'alem, Olmaz. On biñden ziyâdeyi alur 'Amr ve Bekir'in vekâletleri sabit olıca... Ketebehu Yakub. El-fakîr el-müftî-i bi-medineti Belgrad Arnavud. 'Ufiye 'anhu.

158. Bu Şuretd e Zeyd sipâhî vekilleri olan 'Amr ve Bekr'iñ †âpûnâmelerine 'itibar itmeyüb kendüm kime dilersem aña virürüm deyu Velid'e virdügi †âpû'ya 'itibar olur mu? Beyan buyrula.

El – Cevâb ; Allah – u 'alem. Vekilleri virdiği †âpûdan muva««er ise olunmaz. Ketebehu Yakub el müftî-i el – fakîr bi – medine-ti Belgrad Arnavud.

Müddet – i 'Örfiye – i 'Abd – ı Âbık

'Abd yevm

Cemel yevm

Ba...ar yevm

A...çe -----

A...çe -----

A...çe -----

100	100	25
Feres yevm	¶anem yevm	Maπz yevm
A...çe -----	A...çe -----	A...çe -----
40,5	12	16

159. Re‘âyadan olan Zeyd’iñ ...ulu ‘Amr abâ... ittigde a« ve yardan @ab†-ı evâbı... olan Bekir, ‘Amr’ı a«z ve müddet – i ‘örfiyesi tamam oluncaya dek @ab† ve ‘abd i≠n – i √ükm ile &emen mi&line şerh – i bey‘ ve te&lim eyle&e, hâlâ zeyd &emen-i mezburu Bekir’den almayub ol ...ulu Beşir’den almaπa ...âdir olur mu?

El – Cevâb ; ζemenini Bekir’den alır. Ketebehu Yahya el – fakîr. ‘Ufiye ‘anhu

160. Bir ...arye ahâlisi †opra...larında √âşıl eyledikleri ‘öşr ma√şuli için sipâhîleri Zeyd’e icabından ‘Amr virdini meblaπ ma‘lum’ul – mu...arrâr, ehl – i ...arye virir iken anlara virmeyüb ta‘cir için ‘Amr’a virmege câ’iz midir? Beyan buyrula.

El – Cevâb; Demildir. Meblaπı ehl – i ...aryeden alma... olur, bu babda fermân – ı ‘ali da«î şâdir olmuşdur. Ketebehu Ya’kub el – müfti-i el – fakîr bi – medineti Belgrad Arnavud.

161. Bir câmi‘de imâm ve «a†ib ve müteveli olan Zeyd ol câmi‘in ev...âfindan olub mutaşarrıf olduπu ba‘≥ı dekâkin ‘akârat için ≠ikr olunan dekâkin ve ‘akârat, câmi‘ – i mezbur «ademesine va...fdır. Va...fiyyet üzere taşarruf olanı gelmiştir, ben da«î va...fiyyet üzere †utarım deyu şuhûd √u≥urunda i...râr idüb ba‘de zaman Zeyd fevt olub vere&esi ol dekâkin ve ‘akâratı ≥ab†– ı murâd ettiklerinde hâlâ müteveli olan Bekir, Zeyd’in vech – i meşru√ üzere i...rârını i&bât idilecek vere&enin mu†âlibelerinden biri olur mu? Beyan buyrula.

El – Cevâb; Allah – u ‘alem. Olur. ¶ayrıñ va...fi olub kendiniñ taşarrufu va...fiyyet üzere iddigüne i‘tirâf itmekle kendiniñ mülkiyet ile ‘alâ...a&ı olmadımın ta√...i... itmiş olur. Ketebehu Hüseyin El – Fakir el – müfti-i bill – misak, ‘Ufiye ‘anhu.

162. Bu şuretle Zeydiñ vere&esinde Hind’indir. Zeyd şı√vatinde ≠ikr olunan dekâkin ve ‘a...ararı bana bey‘ itmişdir deyu √üccet ibrâz eyle&e bey‘ ve

...um Şa'vi' olub Hind – i mezbura ≠ikr olunan dekâkin ve 'a...âr, anîñ va...fiyetini ib+ale şer'an ...âdir olur mu? Beyan buyrula.

El – Cevâb; Allah – u 'alem. Va...fını vech – i muharrer üzere sâbit olıca... olmaz. Ketebehu'l – mezbûr el fa...îr, 'Ufiye anhu.

163. Mes'ele (Der-kenar); Zeyd menku'ayı Hind'e apırlı... deyu ersa .....¹⁸ Ba'≥ı esbabı ba'de Hind ile «ulut – ı Şa'vi'ce olmadıca Hind'i ta+lı... eyle&e ol e&babı Hindden almaña şer'an ...âdir olur mu?

El – Cevâb; Nişfını Alur. Ketebehu'l fakîr Yahya.

çâle Resullullah – i Şallallah – u 'aleyhi inne'il – külli Şâ'immin da'vetun fe – erâde, en te'abbele felya'pul 'inde evveli külli lo...matin yâ- vâsi'el – ma'fîreti – in'firli, min'el- mun+arif.

164. Mes'ele ; Zeyd vâl – i vuyûtunda bir cami'iñ ...ayyumu olan 'Amr'a beher yevm ba'd-ı Şalveti'i@-@uhr bir sûrei bana tilâvet itmek üzere ma'lum .... ve zeytin eşcârını va...f idüb elli seneden mütecâviz câmi' – i mezburda ...ayyum olanlar meşru+iyet üzere mutaŞarrıfı iken hâlâ câmi' – i mezburda müe'≠in olân Bekir, va...fiye ikrâc idüb 'Amr – ı mer...umdan Şoñra müe'≠in olânlara şart olduğu ve rûz – ı va...fiyede mu...ayyed olub likin müe'≠in laf@ı ma'vkuk olıca..., va...fiye – i mezbûra ma'mul baha olub ma≥muniyle 'amel olunmur mu? Beyan buyrula.

El – Cevâb ; Allah – u 'alem. Va...fiye – i ma'vkuk olıca... ma'mul baha degildir, aşlını beyân lâzımdır. Beyân mümkün olmayaca... buna gelince ne vechle taŞarruf olunduy&a aña göre 'amel olunur. Ketebehu Yakub el - fakîr el – müftî-i Belgrad. Arnavud.

165. Mes'ele (Der-kenar) ; Ve emmâ mes'eletu iştebâhi mesârifî'l – va...f bi – hükmi ≥îya'-i kitâbiyyetin keyfe yu'melu fihi ≠ükire fi'z – ze'ireti ...âle Şeyh'ul – İslâm an va...f-ı meşhûretin iştebehet mesârifuhu ve ...uddire mâ yuŞratu ilâ müsta'vi.....ihi, çale yun@aru ila'l – ma'hûdi fi vâlihi fîmâ seba...a mine'z – zemânı min enne ...ivâmehu keyfe ya'melûne fîhi ve ilâ men yaŞrifûnehu feyetebeyyenu 'alâ zâlik li – ennez – zâhire ennehum yef'alune zâlike alâ muva...ati şartı'l – vâ...if vehüve'l – ma@nünü bi – hûli'l – müslimin fe – yu'lemu alâ zâlike, min enfa'i rresâili'l- va...f.

166. Bu Şuretdede câmi' – i mezburede ...ayyum olânlar suret – i niyâz – ı şart – ı vâ...f üzere tilâvet idüb ba'de müe'≠ine meşru+iyet üzere vûkm olunduğu nezdince ...able'l – vûkm ...ayyum olân kime&ne a<<z iddügi ma'vŞul

¹⁸ Defterin bu kısmı hasarlı olduğu için okunamadı.

ziyânını müe'ne'in olân kimene da'vâ edüb almağa şer'an ...âdir olur mu?
Beyan buyrula.

El - Cevâb; Allah - u 'alem olmaz. Be-†âriku's - sâle ola √ıdmet iden
almış gitmiş. Ketebehu'l - mezbûr.

167. Mes'ele (Der-kenar) ; ~uret - i me#burede Hind, ∆ürretü'l - aŞl olub
aŞlına aŞlâ ri..... - dârî olmamışdır deyü iddia' idüb, Beşir, Hind'in aŞlında ri.....
varur deyü da'va eylese beyine ...an...ısına lâzım olur?

El - Cevâb; Darü'l - İ&lâmda aŞl hürriyettedir. Beyyineye √âcet yo...dur.
Ketebehu Es'ad el - fakîr. 'Ufiye 'ânhu

168. Mes'ele (Der-kenar) ; Askerîden olan Mecid'iñ âbâ... iden ...ulu
'Amr'ı a« ve yârdan ≥âbt - ı evâbı... olân Bekir, a«# idüb müddet-i - i 'örfiyesi
tamamından Şoñra rı#a - yı hakîm ile Beşir'e bey' ve te&lim ittımından Şonra
Zeyd, bey'-i me#buru †anımayub ...ulu Bekir'den almağa ...âdir olur mu?

El - Cevâb ; Olur. Velehû rehimeullah.

169. Mes'ele (Der-kenar) ; Zeyd fevt olub baba&ını a#ad iden 'Amr'ın
oñlu Bekir, √ürret'ül - aŞl olan anasınıñ anasını terk eylese ...ısmet - i tereke ne
vech iledir?

El - Cevâb ; Cümle anasınıñ anasına diger √ürret'ül - aŞl olana da
ru'ıyyet - i velâ yo...dur. Aña, velâ müte'alli... olmaz. Ketebehu Ebu's- Suud el -
fakîr.

170. Mes'ele ; Her pam# ile tekrım - i 'adet - i mü&temirresi olân ehl - i
'örfden olân Zeyd'le 'Amr bi - payr - ı √a..... Bekir'i pam# itmekle Zeyd
@âlimen Bekir'in şu kadar a...çesini alsa hâlâ Bekir ol kadar a...çesini Zeyd'den
alamayacak sebep olmağa 'Amr'dan almağa şer'an ...âdir olur mu? Beyan
buyrula.

El - Cevâb ; Allah - u 'alem. Olur. Ketebehu'l - fakîr İbrahim. 'Ufiye
'anhu.

171. Mes'ele ; Zeyd'in i#niyle «ıdmetinde olub sabanı olan 'Amr, Bekir'in
«ılaf - ı şer'i menzilini baŞub eşya&ını töhmet ve paret eylese hâlâ Bekir eşya&ını
Zeyd'den mi yoksa paret iden 'Amr'dan mı alır? Beyan Buyrula.

El - Cevâb ; Amr'dan alır. Ketebehu'l - fakîr İbrahim. 'Ufiye 'anhu.

172. Mes'ele ; ~uret - i mezburede Bekir eşya&ını 'Amr'dan da'vâ
eyledikde 'Amr, ben emir ...uluyum. Zeyd'in izniyle paret itdim dise, 'Amr böyle

dimekle Bekir'in eşyasını mevcudda ise virmememe, müstehlek ise ...ıymetini zâmin olmamağa şer'an ...âdir olur mu?

El – Cevâb ; Allah – u 'alem. Olmaz. Mevcudda ise aynîni, müstehlek ise ...ıymetini virir. Ketebehu'l – fakîr İbrahim. 'Ufiye 'anhu.

173. Mes'ele ; Zeyd imân ve islâmı bilmeyüb ve ...unutu bilmeyüb şehâdet eylese, şer'an şehâdeti ma...bul olur mu? Beyan buyrulub müsâb oluna.

El – Cevâb ; Allah – u 'alem. İmân ve İslâm bilmeyen kâfir üzerine da«î şehâdet itmek şer'i değildir. Ketebehu Şeyh Mahmud. 'Ufiye 'anhu.

174. Mes'ele ; Bu şuretda imân ve İslâm nedir? 'Alîü'l – tafşîl, beyan buyrulub müsâb olalar.

El – Cevâb ; Allah – u 'alem. İmân i...rar ile taşdi... için bir isimdir ve altı neşeye delâlet ider ol Allah Te'ala'nın birliğine, ikinci meleklerine ki Allah Te'ala'nın ...ullarıdır. Üçüncü kitablarına ki Allah Te'ala peyamberlerine gönderür. Dördüncü resullerine ki ve vekil-i gerçektir. Beşinci ...ıyamet gününe ki olsa gerek. Altıncı, «ayr da«î şer da«î Allah Te'ala'dandır ve İslâm oldur ki Kelime – i Tev'id diyesin ya'ni lâ- ilâhe illallah Muhammed Resulullah ve beş vâ...it namaz ...ılasın ve zekât viresin ve Rama≥an ayının orucun tutasın, eper mâlik olur ise vacca varasın. Ketebehu Şeyh Mehmed. 'Ufiye 'anhu.

175. Mes'ele (Der Kenar); Zeyd fevt olub, babasınıñ li – ümm ...arındâşı 'Amr ile anasınıñ li – ebeveyn ...arındâşların Bekir ve Beşir ve »âlid'i terk eylese kısmet – ı tereke nicedir? Beyan buyrula.

El – Cevâb ; %o...uz sühmüñ altısı 'Amr'a, biri Bekir ve Beşir ve »âlid'e deger. Ketebehu'l – fakîr Mehmed ~âdı... El – müftî-i Üsküb. 'Ufiye 'anhu.